

Vakgroep Restauratie

#5/2008

NIEUWS EN INFORMATIE VANUIT DE RESTAURATIEPRAKTIJK

KRIMP OF CONTINUÏTEIT?

Ik sprak er vorig jaar op deze plaats al eens over: het zijn drukke tijden voor de leden van de Vakgroep Restauratie. Met name vanwege de hoeveelheid subsidie die beschikbaar is, zijn er thans veel restauratieprojecten in uitvoering. En de verwachting is dat dit voorlopig zo blijft, want de eerste werken uit de achterstandsregeling 2007 komen nu in uitvoering en komend jaar volgen er nog tientallen projecten uit de achterstandsregeling 2008 en de “CDA-regeling”. De bezetting van de bedrijven is daardoor optimaal en nog nooit werden er zoveel jonge vaklieden opgeleid als op dit moment. Geen reden tot klagen dus, zult u zeggen.

Toch ontstaan er zorgen over de continuïteit in onze branche. Binnenkort doet het EIB verslag van een recent onderzoek naar de ontwikkeling van de restauratiemarkt tot 2013. Zoals u elders in deze nieuwsbrief kunt lezen, wordt in het rapport bevestigd dat het nog enkele jaren druk blijft, maar dat, uitgaande van de huidige regelingen, de restauratiemarkt na 2010 enorm zal krimpen, zelfs met 30% ten opzichte van 2007! Als deze prognose waarheid wordt, heeft dit een forse terugval in werkgelegenheid in onze branche tot gevolg. Veel recent opgeleide jonge vaklieden zullen elders werk gaan zoeken en niet meer terugkeren in het restauratievak.

Zou de werkelijke restauratiebehoefte na 2010 inderdaad zo fors teruglopen, dan hebben we ons als bedrijven aan te passen en moeten we de capaciteit reduceren. Maar luisterend naar onze opdrachtgevers kunnen we niet anders dan constateren dat de achterstand groot blijft en dat het BRIM in de huidige vorm daarvoor geen passende oplossing biedt. Sterker nog, nadat de huidige achterstandsregelingen zijn afgerond bestaat er geen mogelijkheid meer om restauratiesubsidie aan te vragen, het zijn dan slechts de beperkte BRIM-bedragen die resteren.

Wij als Vakgroep Restauratie zullen ons inzetten om RACM, ministerie en politiek te overtuigen van het feit dat continuïteit in onze specialistische branche van levensbelang is voor behoud van het vakmanschap en dat een goede overgang van de huidige naar toekomstige subsidie-regels daarvoor een voorwaarde is.

Boudewijn de Bont,
Voorzitter Vakgroep Restauratie ■

Restauratie Grote Kerk Den Haag

MONUMENTENWACHT 35 JAAR

De monumentenwacht inspecteert een woonhuismonument aan de Lange Gracht in Amersfoort

In 1973 werden drie stichtingen Monumentenwacht opgericht: de Stichting Monumentenwacht Nederland, nog steeds gevestigd in Amersfoort, en de monumentenwachten voor de provincies Groningen

en Friesland. De inbreng van alle kerkelijke gebouwen van de Stichting Oude Groninger Kerken en de Stichting Oude Friese Kerken was toen voor de beide noordelijke monumentenwachten een

optimale start. Na Groningen en Friesland volgde Utrecht. Daarna werden monumentenwachten in de overige provincies opgericht.

De Monumentenwacht is een niet meer weg te denken organisatie die een ombuiging veroorzaakte van een curatieve naar een preventieve monumentenzorg. Het uitgangspunt is na zeven lustra in principe nog altijd hetzelfde: een inspectie en een rapport over de bouwkundige staat van het historische object en, indien nodig, een (kleine) (nood)reparatie. Op dit moment zijn er ruim 22.000 aangemelde bouwwerken en telt de Monumentenwacht meer dan 150 deskundige medewerkers. Per jaar worden ruim 14.000 inspecties uitgevoerd.

Het adagium ‘voorkomen is beter dan genezen’ is na 35 jaar monumenteninspecties nog steeds van toepassing. ■

RIJKSADVISEUR F. ASSELBERGS PLEIT VOOR PARTICULIER INITIATIEF EN CONTINUÏTEIT

Aan het slot van zijn termijn als Rijksadviseur voor het Cultureel Erfgoed heeft F. Asselbergs twee adviezen uitgebracht; “Geen erfgoedzorg zonder Particulier Initiatief” en “Pleidooi voor Continuïteit”. In de eerste notitie constateert Asselbergs dat er in de sector van het cultureel erfgoed zeker 200.000 vrijwilligers actief zijn. Hij brengt het advies uit om de inzet van dit particulier initiatief te

waarden en er een rol voor in te ruimen in het te moderniseren stelsel voor de monumentenzorg. In de tweede notitie, het “Pleidooi voor Continuïteit”, wordt onderbouwd aangegeven dat een toekomst met de huidige BRIM-budgetten niet realistisch is.

Asselbergs pleit voor gelijkmatige budgettering bestaande uit gelden voor instand-

houding, ingrijpende restauraties en uitzonderlijke omstandigheden. Ongewijzigd beleid zal een sterke afname van de werkgelegenheid veroorzaken met als ernstige consequentie de uitstroom van vakmensen naar andere sectoren, aldus Asselbergs. Continuïteit daarentegen biedt perspectief, trekt vakmanschap aan, maakt ondernemend, bundelt kennis en verdiept kwaliteit. ■

NIEUW EIB-ONDERZOEK: RESTAURATIEPRODUCTIE KRIMPT FORS VANAF 2011

De instandhouding van het Nederlandse monumentenbezit vergt jaarlijks een grote inspanning in de vorm van restauratie- en onderhoudswerk. De restauratiebouwbedrijven die dit werk uitvoeren, dienen voldoende hoog gekwalificeerde vaklieden in huis te hebben. Het opleiden van restauratievaklieden vereist extra tijd en inspanning. Vandaar dat het voor de branche belangrijk is om zicht te hebben op de toekomstige marktontwikkelingen. Het EIB (Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid) publiceert in november 2008 het rapport “De markt voor restauratie en onderhoud van monumenten tot 2013” waarin het verwachte productievolume is beschreven.

PRODUCTIEVOLUME DAALT 30%

Het EIB concludeert dat de totale restauratiemarkt, na een lichte daling in 2008 en 2009, in 2010 weer op het peil van 2007 zal komen. Uitgaande van de thans bekende subsidieregelingen valt de productie daarna echter sterk terug. In 2013 zakt het productievolume fors en komt ruim 30% onder het volume van 2007 uit.

GEBREK AAN CONTINUÏTEIT

De restauratie- en onderhoudsproductie ten behoeve van de monumentenvoor-

raad vertoont in de loop van de tijd forse schommelingen. De voornaamste oorzaak hiervan is de grote subsidiegevoeligheid van de sector. De subsidies komen onregelmatig en in wisselende bedragen beschikbaar. Daar komt bij dat het subsidiesysteem onlangs is gewijzigd met de invoering van de BRIM. De restauratiemarkt wordt ook enigszins beïnvloed door de conjunctuur. In de periode tot 2013 valt het gesubsidieerde restauratiewerk naar verwachting met ruim 35% terug. Daar staat wel een kleine groei van het ongesub-

sidieerde werk tegenover, zodat de terugval wordt getemperd tot 30%.

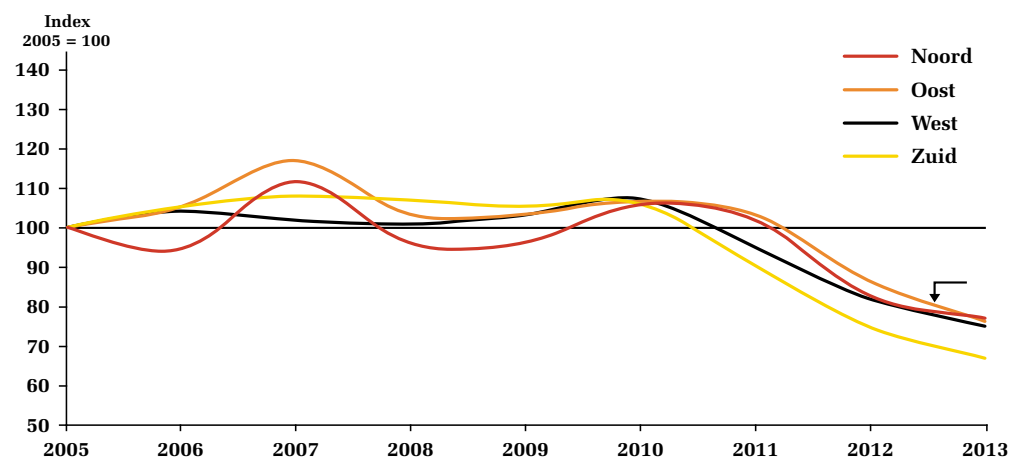
SLOTCONCLUSIE

De overheid heeft een beleid voor ogen van duurzame instandhouding van monumenten die in goede staat verkeren. Een restauratie-achterstand, ook wel “werkvoorraad” genoemd, van 10% is daarbij aanvaardbaar. De restauratie-achterstand zal met extra financiële impulsen eind 2011 teruggebracht moeten zijn tot deze 10%, waarna het nieuwe subsidiestelsel BRIM volledig kan functioneren.

De Vakgroep Restauratie is echter van mening dat de aan het BRIM toegekende budgetten structureel te laag zijn. De vereiste restauratie-investeringen kunnen niet worden gehonoreerd, waardoor de restauratie-achterstanden vanaf 2011 weer snel zullen toenemen. Dit zal vervolgens weer leiden tot financiële injecties en grootschalige restauraties. De Vakgroep Restauratie blijft dan ook pleiten voor een stabiel en realistisch budget voor instandhouding en restauraties. Dit levert namelijk een continue werkvoorraad op waardoor uitstroom van (ervaren) vaklieden wordt voorkomen en jongeren in opleiding een toekomst kan worden geboden.

Het EIB rapport verschijnt begin november 2008 en kan per e-mail worden besteld bij de Vakgroep Restauratie (info@vakgroeprestauratie.nl). ■

De ontwikkeling van de restauratiemarkt per landsdeel, 2005=100

Bron: EIB

VTR TIMMERT AAN DE WEG

Toegangspoorten stallencomplex
Kasteel De Haar, Haarzuilens

Omdat de bestaande KOMO-normeringen zich toespitsten op nieuwbouw ontstond er behoefte aan een duidelijke normering voor restauratietimmerwerk. Deze nieuwbouwnormeringen waren namelijk niet goed toe te passen in de monumentenzorg. Enkele jaren geleden hebben de initiatiefnemers van de Vereniging Timmerwerk Restauratie (VTR) samen met de Stichting Keuringsbureau Hout een KOMO-certificaat voor restauratietimmerwerk ontwikkeld. Inmiddels is gebleken dat dit VTR-certificaat aanslaat. De jonge branchevereniging telt al 15 leden, verspreid over het hele land. Door volgens vaste voorschriften te werken, wordt aan eigenaren van monumenten zekerheid geboden over de kwaliteit van het timmerwerk en het restauratievakmanschap. Ook is dit KOMO-certificaat opgenomen in het STABU-standaard bouwbestek. Het werken volgens de KOMO voor restauratietimmerwerk van de VTR levert een toegevoegde waarde op voor alle bij een restauratie betrokken partijen. Voor meer informatie:
www.timmerwerkrestauratie.nl ■

COLUMN GLAZENWASSER

Glazenwasser is eigenlijk een onjuiste benaming. Ik denk eerder aan ramenwasser of ruitenwasser. Hij wast toch geen glaswerk? Of zou er een verre link liggen met de glazen in de Sint Janskerk in Gouda, de glas-in-lood-ramen in de 16de en begin 17de eeuw ontworpen door Dirk en Wouter Crabeth.

Men had al in de 11de en 12de eeuw ontdekt dat glas in bepaalde vormen gesneden en met loodstrippen verbonden kon worden: glas in het lood, glas-in-lood. De kleur van het glas werd verkregen door metaal oxiden aan de gloeiend hete massa toe te voegen. Er ontstonden wonderbaarlijk mooie ramen.

De meest bekende ramen zijn te zien in de kathedraal van Chartres (13de eeuw). In Nederland zijn er naast de Goudse glazen nog oude ramen in de Oude Kerk in Amsterdam en in de kerken in Edam, Schermerhorn en De Rijp.

Na jaren van stilstand deed in de 19de eeuw de Art Nouveau haar intrede; mooi te zien in de Sint-Elisabethskerk in Grave. Nicolas en Bogtman werden bekende glazeniers. In de Beurs van Berlage zijn de ramen van Der Kinderen indrukwekkend (1902).

Na de Tweede Wereldoorlog deed glas-in-beton zijn intrede: 1963, de Maranathakerk in Nijmegen, 1966, de Thomaskerk in Amsterdam en in Zaandam, de Paaskerk, ramen door Karel Appel ontworpen.

Daarna werd het 'stil'. Maar het lijkt er op dat de glasschilderkunst weer in de belangstelling staat. Zo ontwierp Teun Hocks in de Grote Kerk in Dordrecht monumentale ramen en Marc Mulders een 'tuin van glas' in de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Vensters vormen de overgang tussen interieur en exterieur, tussen binnen en buiten.

Op dat grensvlak, het venster, is glas aanwezig. Wit glas is het meest bekende, maar het wordt anders wanneer op dat grensvlak gekleurd glas wordt geplaatst. Door de kleurige lichtval kan een ruimte opeens een beleving worden.

En de glazenwasser heeft het nu druk met het reinigen van glasgevels in flats en kantoorgebouwen, maar ook met historische panden (zo kent de voorgevel van het huis Herengracht 507 in Amsterdam alleen al 615 glasruitjes...). Het is geweldig te constateren dat glas-in-lood en de glasschilderkunst in onze tijd een nieuwe ontwikkeling doormaakt. Het Jaar van het Religieus Erfgoed kan daar aan bijdragen.

WEKA ■

HERBESTEMMING KLOOSTER IN AMERSFOORT

Het Amersfoortse klooster van de Kruissheren heeft een nieuwe bestemming gekregen. Na een ingrijpende verbouwing en uitbreiding is het heropend als leerhotel van de opleiding Hotel & Hospitality van het ROC ASA. Het hotel wordt volledig gerund door leerlingen.

Het Kruissherenklooster in Amersfoort is in 1952 in gebruik genomen door de paters en de broeders van de Orde van de Kruissheren. Het gebouwencomplex is ontworpen door architect Jos C.A. Schrijvens. De kapel, de toren met de Byzantijnse tulp, de dikke muren, de Romaanse ramen en de indrukwekkende kloostergangen doen denken aan klassieke bouwwerken uit de 15de eeuw. Maar de betonnen elementen, bijvoorbeeld in het dak van de kapel, en stalen raamconstructies verraden dat het gebouw veel jonger is.

Het klooster staat op de monumentenlijst van de gemeente Amersfoort. Bijna een

halve eeuw woonden er ongeveer veertig mannen. Zij verzorgden rooms-katholiek onderwijs voor zo'n 900 leerlingen. Eind vorige eeuw is het klooster door de Kruissheren verlaten en heeft het ROC ASA het overgenomen. Het gebouwencomplex werd aangepast om ruimte te scheppen voor stafafdelingen en het College van Bestuur van het onderwijsinstituut. Enkele jaren geleden ontstond de wens om de opleiding Hotel & Hospitality van het ROC uit te breiden met een sectie voor praktijkonderwijs.

Het klooster is de perfecte locatie voor het leerhotel. Ondanks het grote aantal functies, was het ontwerp niet moeilijk. Het klooster had in feite al die functies al. De voormalige kloosterkamers van de paters en de broeders en de gastenkamers zijn, deels samengevoegd, omgebouwd tot hotelkamers. De kapel is verbouwd zodat deze multifunctioneel kan worden gebruikt voor congressen en evenemen-

ten. Maar de biechtstoelen staan er nog steeds. In het souterrain van het onderwijsgebouw zijn de volledig uitgeruste keukens voor het hotel en het congrescentrum ondergebracht, inclusief de kleedkamers en de douches voor de leerlingen die in het hotel werken. Bijzonder is de uitbreiding van het gebouwencomplex met een restaurant.

De verbinding tussen het bestaande en het nieuwe gebouw werkt goed, het is een fantastische plek geworden om onderwijs te geven en te ontvangen. Het kloostergevoel is behouden. Dat is goed. Het gaat ook nu immers om hospitality. Een gevoel van welkom. ■

Colofon

November 2008

Dit is een uitgave van de Vakgroep Restauratie, de branchevereniging van erkende restauratie bouwbedrijven

Postbus 2079

3800 CB Amersfoort

Tel: 033 465 94 65 - Fax: 033 479 07 69

E-mail: info@vakgroeprestauratie.nl

Internet: www.vakgroeprestauratie.nl

Redactie: A. van Alphen, W. Kramer, T. Loven en R. van Valkengoed.

Foto's en illustraties zijn aangeleverd door: Schakel & Schrale B.V. Amsterdam, B.V. Bouwbedrijf Hoffman Beltrum, Van Hoogevest Restauratie B.V. Woerden, W. Kramer, EIB

OVERZICHT AANGESLOTEN RESTAURATIEBEDRIJVEN

AMEIDE

- Koninklijke Woudenberg Ameide BV
0183-606600
www.koninklijkewoudenberg.nl

AMSTERDAM

- Aannemingsmaatschappij De Cannenburgh BV *
020-6650303
www.cannenburgh.nl
- GF-Deko BV
020-6353333
www.gfdeko.nl
- Hillen & Roosen BV
020-5492600
www.hillen.nl
- Aannemings- en bouwbedrijf Kneppers B.V.
020-6081515
www.kneppers.nl
- Schakel & Schrale BV
020-5745274
www.schakel-schrale.nl
- Aannemersbedrijf Scheurer BV
020-6930905
www.scheurer.nl

BELTRUM

- BV Bouwbedrijf Hoffman
0544-481531
www.bouwbedrijfhoffman.nl

BERGAMBACHT

- Den Hoed Aannemers BV
0182-351225
www.denhoed.nl

BREDA

- Bouwbedrijf Balemans BV *
076-5212901
www.balemans.nl

DELFT

- Aannemersbedrijf Huurman BV
015-2141745
www.huurmandelft.nl

DEN HAAG

- Kozel Bouw BV
070-3815111
www.kozelbouw.nl

GRONINGEN

- Jurriëns Noord BV
050-5566779
www.jurriens.nl

HUMMELO

- Timmer- en aannemersbedrijf De Vries B.V. *
0314-381248
www.devrieshummelo.nl

INGELMUNSTER, BELGIË

- Monument Vandekerckhove
0032-51316080
www.monument.be

LEIDEN

- Bouwbedrijf Burgy BV
071-5322405
www.burgy.nl
- Aannemingsbedrijf M.W. Meyer BV
071-5316583
www.meyer-leiden.nl
- Du Prie Bouw & Ontwikkeling BV
071-5222919
www.dupriebouw.nl

LEIDERDORP

- Bouwbedrijf Van der Meij BV
071-5219062
www.bouwbedrijfvandermeij.nl

NIEUWKUIJK

- De Bonth van Hulten Bouwonderneming BV
073-5119022
www.debonthvanhulten.nl

NIJMEGEN

- Aannemersbedrijf B.F. van Tienen BV *
024-3230060
www.bfvantiennen.bouwgarantlid.nl

ROERMOND

- Loven Aannemingsbedrijf BV
0475-333367
www.tomloven.nl

ROSMALEN

- Heijmans Beton- en Waterbouw - Restauratiewerken
073-5436600
www.heijmans.nl

SCHAIJK

- Van Dinther Bouwbedrijf BV
0486-461851
www.bouwbedrijfvandinther.nl

SITTARD

- Laudy Bouw & Ontwikkeling BV
046-4516933
www.laudybouw.nl

SLUIS

- Leenhouts' Aannemingsbedrijf BV
0117-474000
www.leenhoutssluis.nl

SOEST

- Bouw- en Restauratiebedrijf Van de Burgt & Strooij BV
035-6035972

UTRECHT

- Aannemingsbedrijf H.J. Jurriëns BV
030-2412912
www.jurriens.nl

VEGHEL

- Bouwbedrijf L. van de Ven BV
0413-366933
www.bouwbedrijfvandeven.nl

VELSERBROEK

- Aannemingsbedrijf Holleman & Zonen Santpoort BV
023-5385454
www.hollemansantpoort.nl

VUGHT

- Aannemingsbedrijf Nico de Bont BV
073-5189480
www.nicodebont.nl

WARMENHUIZEN

- Bouwbedrijf M.J. de Nijs & Zonen BV
0226-397000
www.mjdenijs.com
- Pronk Bouw BV
0226-391374
www.pronkbouw.nl

WOERDEN

- Van Hoogevest Restauratie BV
0348-413125
www.hoogevest.nl